

NOVELISTIKA BRANIMIRA LIVADIĆA

Milovan Tatarin

Gotovo je tri mjeseca moralo proteći od sjednice Upravnog odbora Društva književnika Hrvatske da se istom 21. lipnja 1947. godine u Haulikovu 4, dakle na zagrebačku adresu Branimira Livadića (1871-1949), pošalje kratka obavijest koja sadrži za njega jedan važan zaključak i dva pojašnjenja. U tom je dopisu Livadić obaviješten o sljedećem:

Obavještujemo Vas, da je Upravni odbor Društva književnika Hrvatske, na svojoj sjednici od 31. III. o. g. donio zaključak, a Savez književnika Jugoslavije je na svojoj sjednici od 24. V. o. g. potvrdio, da ne možete biti članom D.K.H., a time niti članom Saveza književnika Jugoslavije i to iz 2 razloga:

1. jer ste se za vrijeme okupacije, kao glavni urednik Hrv. Revije ogriješili o interese hrv. naroda.
2. jer Vaš književni rad ne predstavlja djela trajne umjetničke vrijednosti.¹

Pismo završava za ono vrijeme uobičajenim pozdravom “Smrt fašizmu — Sloboda narodu!”, ovjereno je službenim pečatom, a potpisao ga je ne prvi poslijeratni predsjednik Društva Luka Perković (1900-1948), inače autor jedne prozne knjige (*Novele*, 1935) i jedne pjesničke zbirke (*Drugovanje s tišinom*, 1938), nego tajnik Joža Horvat. U pismu od 11. srpnja iste godine odgovara Livadić na dopis, niječući oba razloga, tražeći da mu se iznese stvarni povod isključenja. Zanimljivi su njegovi protuargumenti, pa ih ovdje citiram:

Ako sam se dao ponovno na uređivanje “Hrvatske Revije”, učinio sam to po svojoj odborničkoj dužnosti i uz naročiti pristanak odbora, da se “Hrvatska Revija” ima okaniti svake politike, što sam i do kraja proveo kako se to može u svako doba i ustanoviti... Prigodom moga isključenja iz članstva Jugoslavenske Akademije /1941 ili 1942/ ja sam dobio mimo mnogih drugih nehotičnu priznanicu, da su Pavelić i njegov krug imali ispravan sud o mojoj pouzdanosti u “suradnji s okupatorom”, do kakvog se nažalost nisu izdigli moji bivši književni drugovi. Što se tiče drugog razloga moga isključenja, ja nemam zbog čega da se žalim. Jedino na fatalnu činjenicu, da do njega nije došlo prije nego tek 31. III. o. g., kad je već za sedamdeset članova bilo sigurno nepogrješivo utvrđena trajnost umjetničke vrijednosti njihova književnog rada.

Upravni odbor Društva održao je 16. srpnja sjednicu, razmotrio Livadićevu žalbu i zaključio da je razlog isključenja iz Društva književnika Hrvatske — citiram — “točno formuliran”. 27. listopada 1947. Livadić se obraća i Savezu književnika Jugoslavije, izrijeком ističući da je “neka zlobno smišljena politička krivnja postala pravim razlogom (moga) isključenja”, predbacujući onima koji su ga isključili — i na taj način, kako sâm kaže, povrijedili Akademiju, PEN klub, Društvo književnika Hrvatske, Maticu hrvatsku, kojima je on bio bilo predsjednik, odbornik ili pak član — preveliko partijsko infiltriranje u književnost, i to upravo njega koji se cijeloga života zalagao za apsolutnu autonomiju literature. Osim toga, ironično će primijetiti Livadić, netko očito raspolaže “kronometrom za trajnost stvaranja” kad može reći da njegov opus nema “umjetničku vrijednost”. Na žalost, zaključak plenuma uprave Saveza književnika od 23. i 24. studenoga 1947. bio je da — kako se Livadiću priopćava u pismu od 8. siječnja 1948. godine — “Vaša djela nisu na dovoljnoj književnoj visini”.

Dvije godine nakon toga, 30. srpnja 1949, Livadić umire. Njegovoj udovi Mariji stižu mnogobrojne sažalnice odreda uglednih hrvatskih kulturnih djelatnikâ: Antuna Barca, Rudolfa Franjina Magjera, Frana Hrčića, Julija Benešića, Aleksandara Freudenreicha...

Od trenutka kad je, kao dvadesetopetogodišnjak, u *Vijencu* 1896. godine objelodanio prvu novelu — pod nazivom *Ivana* — pa do posljednje pod nazivom *Moje drago čudo*, objavljene 1944. u sto trećem broju *Spremnosti*, Branimir Livadić ustrajno je i pažljivo gradio vlastiti poetski koncept. U zapravo malenu proznom

opusu koji čine trideset tri teksta — objavljena najvećim dijelom u *Vijencu, Nadi, Prosvjeti, Mladosti, Hrvatskom salonu, Životu, Obzoru, Savremeniku* i *Spremnosti* — nastojao je utjeloviti one nazore o književnosti, njezinu smislu i funkciji koje je — kao zacijelo najvažniji ideolog hrvatskih modernista s prijelaza stoljećâ, “mladi” koji se razvio u atmosferi bečke secesije — iznio u tri programatska članka (*Hrvatska književnost i siromaštvo, Za slobodu stvaranja, O novijoj hrvatskoj književnosti*) tiskana u časopisu *Život* 1900. godine, i to u trenutku, a to treba naglasiti, kad je iza sebe imao već šesnaestak prozâ. Iako zvuči kao potrošena fraza, Livadić se doista sve do smrti zalagao za “l’ art pour l’ artizam”, ali u jednom specifičnom smislu. Sâm će to obrazložiti u interviewu iz 1933 godine: “Po mom je najdubljem osvjedočenju najdublji smisao ozloglašenog l’ art pour l’ artizma upravo u tome, da se književnost ne da ni od koga ni od čega stezati u slobodi, jer književnost ne treba ničije potpore! Ona je mudrija od sviju popravljča i krotitelja. Svaki smjer je dopušten, ali se ne da ničim stezati! To je sadržaj l’ art pour l’ artizam u Hrvatskoj. Mi smo u vrijeme poznatih književnih borbi tražili više umjetnosti. A dotadanja je literatura bila sve prije. Teme su bile previše patriotske! Imali smo struju književnika, koja je osobito naglašavala da je patriotska, a mi smo naglašavali protivno: književnost hoće da bude književnost... Mi nismo u Hrvatskoj bili l’ art pour l’ artisti kao na pr. u Francuskoj Parnasijanci. Htjeli smo — kako rekoh — više umjetnosti. A time nije rečeno, da nešto niti spada niti ne spada u književnost, nego u književnost spada s ve, a ne smije se podnipošto reći, da nešto ne spada u nju.”²

Upravo zbog Livadićeva živa zalaganja za slobodu stvaralaštva, za autonomiju književnosti, zbog njegova nijekanja bilo kakva izvanjskoga upletanja u književnikov rad, odbacivanja kriterija moralnosti/nemoralnosti u prosuđivanju estetičnosti djela, odnosno ukidanje znaka jednakosti između pojmova “etično” i “lijepo”³ (jer “umjetnost je, po njegovu shvatanju, onkraj dobra i zla” — konstatira Antun Barac),⁴ zbog izričita protivljenja stavu da književnost mora biti *ancilla* i da se njome trebaju izvršavati izvanestetičke zadaće — premda, a to treba istaknuti, Livadić nikad nije bio protiv tendencije u umjetnosti, samo je ona u njega drukčije shvaćena⁵ — cinično je zazvučalo obrazloženje o isključenju iz središnje hrvatske književne udruge, a još je nelogičnije — a to je još jedan od apsurdâ iz naše književne prošlosti — bilo dovoditi u pitanje vrijednost njegova književnoga opusa.⁶

A taj isti opus — mislim pritom isključivo na prozni njegov dio — već je u vrijeme nastajanja ocjenjivan pozitivno. Riječ je ponajprije o prikazima Milana Marjanovića,⁷ Milutina Cihlara Nehajeva,⁸ Dragutina Prohaske,⁹ Ive Kozarčanina,¹⁰ Ive Hergešića,¹¹ a posebno o Matoševu osvrtu na prvu Livadićevu proznu knjigu *Novele* iz 1910. godine za koju je ustvrdio: “U svakom slučaju su te *N o v e l e* velika riedkost i velika novost u našoj sve banalnijoj i neukusnijoj literarnoj najnovijoj produkciji.”¹²

Tematski, Livadićeve pripovijetke uglavnom su vezane uz dva središnja fenomena čovjekova života — ljubav i smrt. Tematizirajući ljubav u najširem značenju te riječi, obuhvaćajući i ljubav kao najčednije iskazivanje emocijâ utjelovljenih u milim pogledima i površnim, ali vrelim cjelovima, i ljubav kao sasvim erotično iskustvo stečeno u društvu s kurtizanom (*Mila I. Proljetna pjesma*), i ljubav koja u sebi nosi nešto pervertirano (*Mali probici*), ali i ljubav koja izaziva tjeskobu i strah nakon viđenja gola majčina tijela (*Mater genatrix*), Livadić će pokatkad upasti u romanticizam. Iako je svojim književnim prethodnicima predbacivao idealistično motrenje svijeta, ni Livadić mu se nije uspio oteti. Ostatke te stilske formacije prepoznat ćemo ponajprije u stereotipnim prozopografijama junakâ, napose junakinjâ koje nas često podsjetu na Šenoine pa i Kumičićeve heroine, prepoznat ćemo ih također u romantičnim pejzažima, a možda ponajviše u deskripcijama ljubavnih očitovanjâ koja i u Livadića ponegdje znaju biti sladunjava i idealizirana, a sasvim je romantičarskoga podrijetla motiv ubojstva zbog neuzvraćene ljubavi (*Antina majka*) ili pak odlazak koji treba ublažiti ljubavni beteg (*Besnene noći*).

Kad je pak o motivu smrti riječ, i njega je Livadić znao obuhvatiti u najrazličitijim nijansama — od fatalističkoga prepuštanja ostarjeloga čovjeka neminovnu kraju (*Smrt u Dolcu, Starci, Pohode mrtvog*) i svojevotjnoga prihvaćanja smrti kao zaloga nečijega, na primjer, dječjeg života (*Kožun*), preko samoubojstva (*Besnene noći*) i ubojstva (*Guska*) pa do borbe sa smrću koja se, međutim, ne može izbjeći (*Nečitana pisma, Daleko od sreće, Povratak, Pogodi, tko te udari!*). U nekoliko je novelâ Livadić trenutak smrti povezo s buđenjem erotičnih čuvstava (*Cvijet u sumraku, Apoteoza, Pohode mrtvoga*). Miješanjem samo naoko neprimjerenih osjećajâ, koji, u trenutku javljanja, užasavaju i same junake, Livadić je, zapravo, ukazivao na jednostavnu životnu logiku, na proces rađanja i umiranja. Misao o prirodnosti toga ciklusa provlači se kroz cjelokupan njegov novelistički opus, Livadiću su “život i one sile koje upravljaju ljudskim

životom, uvijek najviši zakon, kojemu podlieže i po kojemu se ravna sve na zemlji”.¹³ Upravo kroz novele *Cvijet u sumraku*, *Apoteoza*, *Pohode mrtvoga*, *Rat i Pogodi, tko te udari!* možemo najbolje razumjeti njegove programatske misli o obvezi umjetnika da prikazuje sve što opazi oko sebe, da prikazuje — kako je to Livadić volio reći — i zelene livade, i gajeve, i močvare, da, dakle, prikazuje i “mračne” strane života, ali da ih prikazuje iskreno i istinito. Jer, čovjek je dio prirode koja ima svoja pravila i koja doista ravna cjelokupnim njegovim životom. Livadić se pita: “Zar duša koja je zagrezla u blato, recimo blato putenosti, nije također dio one prirode kojoj se ne možemo dosta nadiviti, koja rađa istom ljubavi i svjetove i cvijetak i nova pokoljenja? Pa tko joj još to upisuje u grijeh?”¹⁴ Doista u mnogih se njegovih junakâ (Milka iz novele *Daleko od sreće*, Vuk iz *Cvijeta u sumraku*, Petar iz *Apoteoze*) nakon smrti bližnjih javlja pojačana želja za životom. Nije ovdje, dakako, riječ o slavljenju bešćutnosti, pa u krajnjoj liniji i nemoralnosti¹⁵ — na što se Livadić posebno opširno osvrnuo u tekstu *Za slobodu stvaranja* — nego upravo o otkrivanju složenosti čovjekova bića koje baš u trenutku susreta s prolaznošću shvaća vrijednosti života i prirodno ih želi iskoristiti:

Gdje će biti nakon njegove smrti praznina? U svijetu, u životu oko njega ne će je biti; on sam — ne će je osjećati. Čemu dakle taj život, te muke i ovo grozno umiranje?... On sam stoji evo u naponu snage, stoji u toj noći, uz ovu smrtnu postelju, a da mu život nema ništa reći, ništa, što bi ga pridizalo u njegovoj cieni... U taj tren zapali netko u kući preko ulice svieću. U razsvjetljenoj sobi Petar je jasno razabirao lik šestnaestogodišnje kćerke svoga susjeda. Ona je pošla do prozora i spustila nehajno bijelu prozirnu zavjesu. Ipak je Petar vidio u sobu kao da i nije bilo privjese... Petar je jasno vidio fine crte njezina profila, crnu sjenku trepavica i obli tanki vrat. Vidio je ramena, ljubke oblike ruku i onu zamamnu crt, koja se je krala izpod košulje i poput slutnje odavala pupoljke djevičanskih grudi. Njegovi su se pogledi verali izpod čipaka i pritiskali plamene cjelove uz neznano zaklonište neizkušanih slasti... Ona je dignula bila obje ruke i razpletala svoju bujnu crnu kosu. Kod svake kretnje zadrhtao bi Petar. Kad bi se sagnula, dopirao bi njegov pogled dublje... i bilo mu je kao da se prolio topliji val njegovim tielom.¹⁶

Ipak, ono što bitno određuje Livadićevu prozu jest naglašeno psihologiziranje, prodiranje u svijest onih koji su zaljubljeni, koji pate i strahuju, koji dvoje i iz nekog su razloga nesigurni u vlastite emocije. Upravo su zbog toga Livadićeve

novele na neki način psihološke studije slučaja u kojima se autor manje bavi izvanjskim događajima i socijalnim determinacijama glavnih junakâ, a više analizom njihova unutarnjega stanja, onim što je u svojim programatskim člancima, napose u tekstu *Za slobodu stvaranja*, nazvao "život ljudske duše". On, dakle, izabire sasvim obične ljude, a ne izvanredne osobe prenadraženih živaca ili poremećene psihe, a onda analitično prikazuje ono što se događa u njihovim glavama i srcima. "Čuvstveni život duše" temeljna je preokupacija Livadićeva pripovjedalaštva, a leksem "duša" spominje se doista u svakom njegovu tekstu. Nije stoga neobično da su mnoge novele ispričovijedane u prvom licu; kad pak posegne za trećim, i tada se Livadić zapravo ograničava na perspektivu jednoga lika, i tada je fokalizacija unutarnja, samo što je sakrivena iz gramatičke maske naoko objektivne naracije. Česti su, nadalje, u njega tzv. "pripovijedani monolozi". Riječ je o dijelovima teksta koji su razmišljanja lika, ali iskazana impersonalno, prepričana, iako se komutacijskom probom ti ulomci jednostavno prebacuju u prvo lice, bez ikakve promjene u sadržaju. Dakle, pripovjedna perspektiva njegovih tekstova u najvećem je broju slučajeva homodijegetička, neovisno što je ponekad izložena u *er-formi*, a što, konačno, i jest najprimjerenije jedinstvenoj temi njegova opusa.

Zanimljivo je, također, primijetiti da Branimir Livadić bira one situacije u kojima su junaci prepušteni sami sebi, u kojima su usamljeni i emocionalno napregnuti, što mu omogućava da provede detaljne introspektivne analize. U priči *Smrt i more* liječnik Benaković će zaspati u čamcu i otploviti na pučinu gdje će umrijeti, Milka iz priče *Daleko od sreće* usamljena je mlada supruga koja analizira vlastiti brak, osamdesetogodišnji Mate iz priče *Starci* razmišlja o proteklu životu u noći u kojoj se svojevolumno prepušta smrti u zadimljenoj prostoriji, u *Kožunu* Vicko Rubinić, nemoćan i iznuren bolešću, zapada u mećavu, Filip iz *Povratka* upućuje se sâm tijekom snježne noći kući, ali nikad ne stiže na cilj, Vuk iz priče *Cvijet u sumraku* jedne će jesenje večeri pri povratku iz lova ispovjediti prijatelju djetinju agoniju koju je izazvala očeva smrt, ostarjela i usamljena djevojka Linka Butković (*Sanja na svjetlu*) provodi dane neprekidno razmišljajući o bratu o kojemu je usnula strašan san, junak novele *Mater genatrix* u noćnoj tišini čita veoma intimne prijateljeve zabilješke, a onaj iz priče *Pogodi, tko te udari!* potajno kroz prozor motri bdijenje uz odar mrtve djevojčice Anke.

Osim toga, Livadić se često utječe onim formama iskazivanja koje su izrazito introspektivno-konfesionalne, pogodne za analitičko izražavanje najsubjektivnijih

osjećajâ. On, primjerice, priče donosi u epistolarnoj formi (*Nečitana pisma*), zatim formi dnevnika (*Zapreka, Napokon zapada sunce*), u priči *Smrt u Dolcu* kćerka sjedi uz tek umrlu majku i sjeća se njezina života, u *Besnanim noćima* Mirko pl. Bivaj ispovijeda se svećeniku Ivanu, dok je u *Mater genatrix* riječ o “žutim, olovkom išaranim papirićima” koji kriju ono što se “nije dalo pripovijedati ni u najintimnijoj noćnoj ispovijesti”. Prema tome, Livadić se trudi izbjeći autorsku, sveznajuću naraciju, on pušta da se likovi sami očituju, da govore o sebi i o onome što misle, odabire upravo one tipove iskaza i one situacije koje omogućavaju iznošenje najskrivenijih čovjekovih tajni, “čuvstava”, kako je on volio reći.

Sâm je Branimir Livadić u tekstu *Hrvatska književnost i siromaštvo* zagovarao tzv. “zdravi realizam”¹⁷, a još je Matoš primijetio da je on predstavnik “psihološkoga realizma”, dakle “fini psiholog koji je očima modernog realiste zapažao život oko sebe.”¹⁸ Doista, situacije u njegovim pričama su naravne, neizvještačene, sasvim moguće i vjerojatne; nositelji fabularnoga zbivanja obični su i prosječni, oni kod Livadića nikad nisu utjelovljenje nacionalno važne ideje i ne rješavaju po narod sudbonosna pitanja, nego su zaokupljeni vlastitim unutarnjim razmiricama, brigama, strahovima i opsesijama.¹⁹ Upravo zbog toga Livadićeve proze i danas djeluju autentično i ne otimaju se čitanju. Jer, iako su neke konvencije ophođenja ili pak moralni nazori kojima su sputani Livadićevi junaci za suvremenoga čitatelja istom daleka prošlost, nisu mu daleka raspoložena o kojima Livadić govori. Ono što je za toga pisca važno jest da se u svojim novelama uvijek bavio karakterima koji možda i nemaju kontinuitet raspoloženja, koji nisu savršeni, u kojih se prepleću i dobre i loše osobine (*Ivana, Zapreka, Daleko od sreće, Rat*), koji su često emocionalno zbrkani i nesigurni u svoje želje i osjećaje (*Ivana, Starci, Daleko od sreće*), no upravo su zbog toga životni, zaokruženi, a ne plošni, u tome se nalazi njihova posebnost, ali ujedno i univerzalnost. A upravo je univerzalnost prikazivanih osjećajâ Livadiću bila bitna. “Individuum” — kaže on — “dojmit će se tek onda svoga i budućih vjekova kad budu njegova djela nosila ne samo biljeg njegove osobitosti nego kad budu zahvaćala čuvstva i misli svega čovječanstva u nekoj intenzivnosti i plastičnosti koja se daje jedino silnom individualnošću postignuti. Nije dosta da su čuvstva što ih prikazuje velik pjesnik velikom plastikom u tančine prikazana, ona mora da nose još izim toga i obilježje istinitosti i iskrenosti. To im obilježje može dati samo silan individuum, ali zato ta čuvstva moraju biti opća, ljudska.”²⁰

Iako se i u noveli *Legenda o Amisu i Amilu*²¹ daju primijetiti neke osobine Livadićeve poetike (prepletanje temâ ljubavi i smrti, emocionalno rastrgani likovi, želja za životom, žrtva), taj tekst ipak odudara od njegove narativne produkcije. Riječ je o donekle prerađenoj, u zapadnoeuropskim srednjovjekovnim književnostima popularnoj, priči o Amisu i Amilu, dječacima koje je papa na krštenju darivao dvama identičnim drvenim peharima optočenim draguljima. Odrastajući zajedno postali su kao braća te je jednom prigodom Amis zamijenio Amila na natjecanju za ruku kraljeve kćeri u koju se Amil zaljubio. Poslije mnogo godina Amis će od Amila zatražiti život njegove djece čija ga krv može ozdraviti od gube. Žrtva će biti prinesena, Amis će ozdraviti, a djeca će potom Božjim čudom oživjeti.

O *Legendi o Amisu i Amilu* svojedobno se dosta pisalo, uglavnom pohvalno,²² a Ivo Hergešić posvetio je toj noveli i opsežnu komparatističku studiju u kojoj je analizirao odnos Livadićeva teksta prema predlošku Waltera Patera. Unatoč svemu, mislim da nije riječ o reprezentativnom Livadićevu djelu koje je ipak bilo najbolje onda kad se bavio običnim ljudima u svakodnevnim situacijama, kad je pokušao prikazati ono što se događa u njihovim dušama. Iako Hergešić na jednom mjestu kaže da “čitava se drama dakle odigrava u dušama”, držim da je riječ o ponešto ishitrenoj tvrdnji. Naime, upravo ono u čemu je Livadić bio osobito vješt — u opisu unutarnjih stanja — u *Legendi* je potisnuto u drugi plan. Naime, poznajući Livadićev opus, očekivali bismo mnogo više prostora posvećenog Amisovim razmišljanima može li ipak od Amila zaiskati strašnu žrtvu kao i Amilovu dvojenju treba li ili ne treba ubiti vlastitu djecu. Suprotno tome, Amis spekulira o Božjoj milosti (kroz priču o Abrahamovoj žrtvi), a Amilova noć uoči odlučujućega jutra opisana je šturo i bez literarne snage. Amil će — odlučivši — reći: “Ah, djeco draga, ja nisam više vaš otac, nego vaš bezdušni krvnik!”

Pokušavajući obradom srednjovjekovne legende ilustrirati snagu ljubavi, Livadić će zapasti u proturječje. On je, naime, odabrao tekst čvrsto oslonjen o kršćanski svjetonazor u kojemu je čudo prihvatljivo i objašnjivo postojanjem Boga. U tom svjetonazoru pak nema mjesta sumnji, postoji samo bezgranična vjera u Božje milosrđe, čak i onda kad zbivanja pojedinca sile na drukčije zaključke. U takvu je svijetu teško stvoriti psihološki složene karaktere, “lik se uvijek javlja kao nosilac određene ideje, ideje dobra ili ideje zla... lik je dobar, lijep i istinit — on je tipičan u svojoj savršenosti, u svojoj apsolutnoj dobroti”.²³ Lik je stoga plošan, nema u njegovoj izgradnji kakve izrazitije psihološke analize, dakle upravo onoga

čemu je težio Livadić. Osim toga, nemoguće je Amisa i Amila “racionalizirati”, a onda priču razriješiti Božjim čudom. Izostavljajući kršćanske motivacije (Bog, anđeli, Blažena Djevica Marija), sumnjajući u Boga, prebacujući začinjane Amisove zamisli o strašnoj žrtvi ne na Boga, nego na “drugi potajni glas”, Livadić je legendi uskratio samu njezinu bit, pokušavajući je zamijeniti čovjekom i njegovim odlukama (makar u osnovi stajala — kako je Livadić sâm povjerio Hergešiću — “kršćanska ljubav, *caritas*”),²⁴ a onda se opet pozvao na čudo, na Božje čudo. Ivo Hergešić kaže: “Konačno treba istaći, da je u svom nastojanju, da učini sredovječnu legendu pristupnom modernom shvaćanju, Livadić morao ublažiti neka mjesta. Čitava psihološka armatura (‘crveni’ odnosno kurzivni umeci) dodana je, da nas pripravi na strašni rasplet, i da stvori atmosferu, koja će nam donekle objasniti, kako se u bolesniku mogla roditi želja da potakne prijatelja na strašni taj čin.”²⁵ I upravo je tu Livadić, mislim, počinio grešku — legendu se ne može “modernizirati”, ona je uvijek “moderna”, odnosno jasna je njezina poruka, alegorijska dimenzija prihvatljiva je svim vremenima. Nadalje, “moderniziranjem” je Livadić počinio temeljnu pogrešku: teško je u okviru kršćanskoga mišljenja motivirati i rastumačiti Amisovu želju (ljudsku dakle, a ne božansku), jer pravi kršćanin takvo što nikad ne bi mogao poželjeti (osim ako nije riječ o vrhunaravnoj želji upućenoj odabranom pojedincu). Jer, kršćanska ljubav oprašta, ona ne iskušava i ne traži žrtve.

Iako nevelik, Livadićev je novelistički opus u poetološkom smislu kompaktan. Ono za što se zalagao u programatskim tekstovima dosljedno je provodio u svojim prozama. Larpurlartista, artista po vlastitu priznanju, čitava u težnji da svoj, odnosno književni rad uopće oslobodi od bilo kakvih političkih i didaktičnih obvezâ, tj. izravne tendencioznosti, Livadića će zaokupljati samo privatni svjetovi posve običnoga čovjeka, njegov senzibilitet i unutarnji život, a ne izvanjske akcije. Tematsko-motivski opseg njegovih prozâ vezan je ponajprije za ljubav i smrt, uz složene, ponekad čak i proturječne emocionalne reakcije koje čine nedvojbeno najvažniji dio čovjekova života koji se odigrava — po Livadićevu shvaćanju — “bez krvi, bez vike i mačeva, u tišini”.²⁶ Osobito je pak za Livadića karakteristično tematiziranje čovjekove erotičnosti, buđenje tjelesnih čuvstava u trenucima u kojima to ne bismo očekivali. Usredotočujući se na trenutak, ne težeći epskim, opširnim i iscrpnim prikazima, birajući pritom one forme u kojima će moći kontemplirati i potanko analizirati “život čovjekove duše” — posebno ženske — Branimir Livadić doista je uspio u novelama zahvatiti važne probleme koji su

podjednako aktualni danas, kao što su bili aktualni i onda kad je o njima pisao. Upravo je u tome vrijednost njegova talenta — u sposobnosti da kroz pojedinačno progovori o općem. Po tome će on uvijek biti moderan, neovisno o aktualnoj političkoj modi koja Livadića nikad nije zanimala, iako se politika njime pokušavala baviti, pa ga čak i literarno diskvalificirati. Bez uspjeha, dakako.

BILJEŠKE

¹ Ostavština Branimira Livadića u Odsjeku za povijest hrvatske književnosti HAZU Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU, Zagreb, Opatička 18.

² *Povodom novog izbora novela Branimira Livadića*, 15 dana, III, 10, Zagreb, 15. svibnja 1933, str. 155.

³ »Umjetnost neka bude slobodna. Njezina se sloboda – pa bila ona i relativna – očekuje u nevezanosti o zakone etike, da u neku ruku – i o zakone logike. Ona nije ni moralna ni nemoralna, ni istina ni laž. Proces stvaranja ne razlikuje ni 'više' ni 'niže', nikakovu moralnu klasifikaciju. Umjetnost je autonomna u onom smislu, u kojemu je to – uz svu zakonost – i priroda. Kao što sunce grije i dobre i zle, tako i umjetnost slavi jednako slavlje prikazujući junake i kukavice, krepost i zločine.« Branimir Livadić, *Naša književna borba*, Savremenik, IX, 7, Zagreb, 1914, str. 365-366.

⁴ Antun Barac, *Hrvatska književna kritika*, JAZU, Zagreb, 1938, str. 208.

⁵ U intervjuu koji je vodio sa S. M. Štedimlijom Livadić kaže: "Premda je sva naša borba literarno dokumentirana, o njoj su se širila, a šire se još i danas posve kriva shvaćanja. Iako sam ja, koji sam kao urednik 'Savremenika' došao do neke centralne pozicije, pokazivao lično jaka artistska nagnuća, mi, kao mladi, nismo izstupali nikad protiv tendenciozne umjetnosti. U našem krugu bilo je i te kako tendencioznih književnika. Ja sam to naše stajalište nebrojeno puta naglašavao. Pomniji iztraživač naše literarne historije, mogao bi lako opaziti, da je Gjalski kao predsjednik D. H. K. vazda govorio o potrebi tendenciozne književnosti, dok sam ja kao urednik 'Savremenika' nesmetano izticao artistske zahtjeve. To smo činili namjerice, jer je i jedno i drugo u našim osebitim prilikama bio uvjet dobre književnosti, koja bi odgovarala duhu vremena i podnosila evropska mjerila." Branimir Livadić, *Pjesme i pripoviesti*, uredio Stanko Gašparović, Zagreb, 1944, str. 450.

⁶ Potvrđuju to različiti izbori i antologije koje Livadića ne mimoilaze: Ljubomir Maraković, *Moderni hrvatski pripovjedači*, Minerva, Zagreb, 1934 (*Isabeau*); Branimir Donat – Igor Zidić, *Antologija hrvatske fantastične proze i slikarstva*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1975 (*Pogodi, tko te udari!*); Krešimir Nemeć, *Antologija hrvatske novele*, Naklada P. I. P. Pavičić, Zagreb, 1997 (*Mali probici*).

⁷ *Noviji hrvatski pripovjedači*. U: Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 71, priredio Miroslav Šicel, Matica hrvatska, Zagreb, 1971, str. 253-254. Taj je Marjanovićev tekst,

inače, objelodanjen u *Ljubljanskom zvonu* 1901. godine. Iako Marjanović priznaje Livadiću "smisao za realno shvaćanje psiholoških fenomena", za obradu svakidašnjih problemâ, uočava njegovo izbjegavanje tendencioznosti i moraliziranja, iako drži da se "lijepo razvio", ipak mu njegove novele djeluju "nekako pretromo", odveć su mu specijalističke, a "ovaki strogi specijaliste ne daju velikih djela".

⁸ *Livadićeve "Novele"*, *Savremenik*, V, 11, 1910, str. 790-794.

⁹ *Legenda o Amisu i Amilu*, *Savremenik*, VIII, 1913, str. 720-725. U vrijeme dok je Livadić uređivao *Savremenik*, Prohaska se često javljao s različitim priložima. U tekstu *Ravnovjesje klasične balanse* (*Obzor*, LX, 29, Zagreb, 1919, str. 2) Livadić je, međutim, spočitnuo Prohaski da previše ističe vlastite zasluge u upoznavanju hrvatske javnosti sa "suvremenom francuskom estetikom". Prohaska odgovara tekstom *Raskovani Prometej u Jugoslavenskoj njivi* (III, 7, Zagreb, 1919, str. 111-112) gdje, između ostaloga, kaže: "Nijesam ni znao, da ću time uvrijediti dra. Livadića lično, jer da je on u ono doba, kako veli, bio već 'doktor filozofije s estetikom kao glavnim predmetom.' Nekako sam to zaboravio. Ali gdje su Livadićeve filozofski radovi iz estetike, po kojima bih mogao zaključiti, da je bio u ono doba dorastao F. Markoviću?... G. dr. B. Livadić je svojim klasičnim otklonom filozofske estetike zadao sebi kao doktoru filozofije osjetljiv udarac. Ali drugi još bolniji udarac zadao je sebi bivši urednik *Savremenika* pišući o meni kao o piscu neknjiževnom i površnom. Dakle deset godina zavaravaše urednik *Savremenika* mene i čitatelje štampajući moje stvari i ne ulazeći nikad u njihovu stvarnu kritiku! A ušavši sad prvi put u kritiku objavio se mjesto doktora filozofije raskovani Prometej. Još bi bolje bilo da kažem skovani Prometej, jer je skovao na koncu svojega napadaja protiv mene još i jednu političku insinuaciju za volju *Obzorovim* čitateljima, ubrojivši me u one, 'koji su se kao g. dr. Prohaska dali poplaviti valovima Vidovdanske estetike'. Čitatelji *Njive* sjetit će se moje kritike *Gjurićeve* knjige o *Smrti Majke Jugovića* i mojega osudjivanja etike, koja pripravlja nacionalne bojeve, kao što je bio današnji germanski. Kojim pravom dakle dr. Livadić mene zalijeva još i valovima Vidovdanske estetike? Ovako se moglo nekada bojovati. Danas je to staro poznato oružje, prezreno i tupo. Dostojno velike djece, a ne ljudi." Tako se, eto, i *Branimir Livadić* priključio onima koji su po novinama i časopisima polemizirali s *Prohaskom*. Možda se upravo tu i skrivaju razlozi slabe ocjene koju je *Prohaska* posljuje dao *Livadićevim* novelama: "No *Livadić* je slab stilista, interesantno duševno raspoloženje ne zna da zaodjene u laku i nijansiranu formu, ne zna se čuvati ni germanizama u sintaksi, u poretku riječi. Slijedeći možda *Anatola Francea* prebacio je svoju psihologiju u srednjevječnu priču o *A m i s u i A m i l u*, ali u težnji da tu priču zaodjene davnim arhaističkim govorom nije u formi uspio." *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, *Matica hrvatska*, Zagreb, 1921, str. 216.

¹⁰ *Livadićeve novele*, *Hrvatska revija*, VI, 6, Zagreb, 1933, str. 373-375.

¹¹ *Legenda o Amisu i Amilu. Moderna hrvatska verzija*, *Nastavni vjesnik*, XLIII, Zagreb, 1934/1935, sv. 3-5, str. 109-119; sv. 6-10, str. 220-235.

¹² *Novele Br. Livadića*, *Hrvatska sloboda*, III, 125, Zagreb, 4. lipnja 1910.

¹³ *Vjera C., Branimir Livadić kao pjesnik i pripovjedač*, *Hrvatski narod*, VI, 1184, Zagreb, 11. studenoga 1944.

¹⁴ *Za slobodu stvaranja*. U: Miroslav Šicel, *Programi i manifesti u hrvatskoj književnosti*, Liber, Zagreb, 1972, str. 180.

¹⁵ Tumačeći novelu *Daleko od sreće* Livadić će objasniti zašto je opasno u procjenjivanje književnoga stvaralaštva uvoditi kategorije moralno/nemoralno: "Nije bila u tom prikazivanju ni izdaleka moja nakana da loša čuvstva prikažem dobrima, ne, nego sam htio da pokažem kako duboko treba posmatrati ljudsku dušu prije nego se nazove koje djelo moralnim ili nemoralnim. Ljubav za istinom bila je moj provodič; koliko bi trebalo ljubavi ljudskom srcu da se ne da zavesti prebrzom osudom, koliko bi trebalo opreznosti onima koji su spremni svaki čas baciti kamen na svoga bližnjega! Ne, neću to reći 'širiti nemoral!'. Ako se naše oči i varaju, ako moj pogled i ne zahvaća često put kojim se ide do istine, to pokazivati djelo je moralno i svatko je pozvan da ga vrši! Ozbiljan prosuđivač bit će vrlo oprezan prije negoli predbaci piscu da on hotice prikazuje nemoralno moralnim samo da pridobije čitatelja za nemoral. Prigovor njegov bit će osnovan samo onda kad se ispostavi da se prikazivanje piščevo kosi sa istinom, da nije prava slika života ljudskog." *Za slobodu stvaranja*, str. 183.

¹⁶ *Apoteoza*. U: *Pjesme i pripoviesti*, str. 350-351.

¹⁷ "To su one zapreke koje silno sprečavaju razvitak zdravog realizma u hrvatskoj književnosti. Već od prvoga svoga nastupa hrvatskog književnika sve odvrća od realizma, a upravo sili u idealizam. Silni vanjski utjecaji: njegovo siromaštvo, borba za opstanak, njegov egoizam, njegova želja za slavom i uspjehom, želja za nekim ugledom u kolu književnika – sve to i još mnogo drugo – jedva će se dati svladati unutarnjim razvitkom književnikovim koji bi ga često možda i upućivao na realizam... Još jedini put kojim se čini da se hrvatska književnost kani približiti realizmu velikih evropskih literatura jest realistična pripovijest iz puka." *Hrvatska književnost i siromaštvo*. U: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 71, str. 181-182.

¹⁸ Vjera C., nav. dj.

¹⁹ Milutin Cihlar Nehajev posebno će istaknuti upravu tu Livadićevu vrlinu: "Treba dakle mnogo pouzdanja u sama sebe, mnogo vjere u svoju umjetnost, da se riješiš te misli 'biti zanimljiv, zabavljati tragičnim ili komičnim zapletima, opisivati 'dogadjaje', - vikati velikim riečima o čudesnim zgodama i čudesnim ljudima'. Treba mnogo smjelosti, da se dadeš na to: opisivati tihoću jedne večeri, miran pogled svoga psa i jednostavnost jednoga razgovora. I – konačno – treba mnogo duboka i istančana osjećaja, da u svemu tom nadješ 'dogadjaj', da sve to, što je obično i jednostavno, uzmože biti objekat tvoje umjetnosti. Branimir Livadić ima tu smjelost i taj osjećaj." *Livadićeve "Novele"*, str. 792.

²⁰ *O najnovijoj hrvatskoj književnosti*. U: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knjiga 71, str. 195-196.

²¹ Ta se Livadićeva priča pojavila 1913. godine u luksuznom izdanju Društva hrvatskih književnika. Ilustrirana je drvorezima Miroslava Kraljevića i Ljube Babića, tiskana je dvobojno (crveno-crno) te ima ukrašene inicijale.

²² Negativne kritike dobio je Livadić od Mije Radoševića i Antuna Gustava Matoša, a u *Vrhbosni* spočitavaju autoru ateizam. Zanimljivo je da je u Radoševićevu napisu *Legenda*

o Amisu i Amilu proglašena “klerikalno-natražnjačkim djelom”. O tome opširno vidjeti u radu Ive Hergešića *Legenda o Amisu i Amilu*, *Nastavni vjesnik*, XLIII, 6-10, osobito str. 231-235.

²³ Dunja Fališevac, *Hrvatska srednjovjekovna proza*, Hrvatsko filološko društvo, Zagreb, 1980, str. 110 i 111.

²⁴ *Legenda o Amisu i Amilu*, *Nastavni vjesnik*, XLIII, 6-10, str. 226.

²⁵ Nav. dj., str. 228.

²⁶ *Za slobodu stvaranja*, str. 179.